

ВИВЧЕННЯ СУЧАСНОЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ТА "ТЮРЕМНОЇ" СУБКУЛЬТУР ПРОДИКТОВАНО ЧАСОМ

У статті проаналізовано сучасні тенденції відродження кримінальної та "тюремної" субкультур. Визначено особливості сучасної субкультури. Розглянуто засоби популяризації субкультур у середовищі професійних злочинців і в місцях позбавлення волі.

Ключові слова: кримінальна субкультура, "тюремна" субкультура, злочин, засуджений.

Соціально-економічні та політичні перетворення в Україні, які відбулися після проголошення незалежності, викликали численні проблеми в різних сферах суспільного буття. Останнім часом спостерігається ускладнення криміногенної ситуації в Україні. Це спричинено певними помилками на початковому етапі проведення реформ у державі, послабленням системи державного регулювання та контролю, недосконалістю правової бази й розбалансованістю державної політики в соціальній сфері, а також падінням моралі й духовності суспільства. Ці самі негаразди позначились і на стані кримінально-виконавчої системи України (далі – КВС), який від початку 1990-х рр. був критичним.

На сьогодні в Україні функціонують 183 установи виконання покарання у виді позбавлення волі. Засуджені до позбавлення волі становлять підвищену небезпеку для суспільства й більшою чи меншою мірою схильні до "кримінального зараження", вимушені жити за неформальними правилами й перебувати під активним впливом груп, які є прихильниками кримінальної й "тюремної" субкультур, наслідувачами її норм, звичаїв і традицій. Ситуація, що склалася на сьогодні в установах виконання покарань (далі – УВП), зумовлює необхідність підвищення ефективності діяльності персоналу виправних установ щодо нейтралізації такого впливу як на засуджених, так і на діяльність персоналу Державної пенітенціарної служби України (далі – ДПтСУ), щодо належного та правомірного виконання ними своїх функцій. Тому розробка й реалізація заходів протидії поширенню деструктивного впливу кримінальної та "тюремної" субкультури є важливим засобом забезпечення досягнення основних цілей покарання.

Метою статті є з'ясування доцільності вивчення кримінальної та "тюремної" субкультур і відображення їх основних сучасних особливостей.

Відповідно до мети, ми ставимо такі завдання: встановити доцільність вивчення

кримінальної та "тюремної" субкультур на сучасному етапі; показати особливості сучасної субкультури; з'ясувати ступінь "живучості" кримінальної та "тюремної" субкультур і її підтримку організованою злочинністю.

Як відомо, основним джерелом соціокультурної динаміки є людина, її середовище та комунікативні механізми, що становлять й організують соціогенезис і актуальне соціокультурне життя. Саме така взаємодія повинна забезпечувати відтворення й постійне оздоровлення соціокультурних основ як самої людини, так і суспільства. Проте, на сьогодні посилюються тенденції щодо відродження активних дій організованої злочинності, набуття нею нових для українського суспільства форм, зокрема, у вигляді терористичної діяльності, екстремізму, нових корупційних схем тощо. На цьому тлі показали свою живучість кримінальна та "тюремна" субкультури. У сучасних умовах злочинні "авторитети" ведуть посилену роботу з насадження в суспільстві власного порядку, традицій та звичаїв, що існують у середовищі професійних злочинців. Кримінальна субкультура все далі стає звичною не тільки для кримінального світу, а й для пересічних громадян у вигляді відповідного сленгу, пісень, татувань тощо.

Суттєву роль у місцях позбавлення волі відіграє "тюремна" субкультура. Тюремна еліта ("злочинці в законі", "наглядачі", інші "авторитети") не тільки намагаються відновлювати та поширювати "тюремну" субкультуру, а й насаджувати її силоміць, особливо серед неповнолітніх злочинців, що сприятиме в подальшому залученню їх до професійної організованої злочинності. Як слушно підкреслюють науковці, для формування кримінальної правосвідомості молоді первинне значення мають ціннісні регулятори поведінки, що є елементами відповідної культури. Остання складається з культурно-ідеологічного ядра, що має гегемоністський статус у культурній системі, та відповідної периферії, що утворюється субкультурами. Молодіжні субкультури різної спрямованості в умовах духовно-ідеологічної кризи суспільства в Україні можуть виступати блокато-

рами або ж стимуляторами відповідних протиправних вчинків, як проступків, так і злочинів, і криміналізації суспільства загалом. Значна кількість дослідників говорить у зв'язку із цим про криміногенні та кримінофобні молодіжні субкультури [3; 4; 7].

Криміногенні субкультури стимулюють кримінальну або ж криміналізовану поведінку особи, способи мислення та цінності, через які відбувається посилення привабливості злочину й злочинності як способу життя. При цьому можуть бути використані різні засоби такої популяризації, але стає зрозумілим, що кримінальна та "тюремна" субкультури стають своєрідною ціннісною периферією субкультури злочинного світу, а отже, спрацьовує на поповнення злочинного контингенту. Таким чином, пізнавальна й соціально-практична проблема цієї роботи полягає у встановленні сутності відповідних субкультур, які сприяють формуванню асоціальної та протиправної позиції людини.

Як відомо, у багатьох статтях, монографіях, підручниках та посібниках, а також літературі неюридичного спрямування було порушено питання про характеристики субкультур, їх існування й поширення, запропоновано шляхи запобігання їм. Зокрема, значний внесок у вивчення проблеми зроблено Ю. Антоняном, Ю. Александровим, В. Анісімовим, М. Бабаєвим, В. Батиргарєєвою, О. Гуровим, І. Даньшиним, Т. Денисовою, В. Дрьомінім, А. Закалюком, А. Зелінським, В. Зеленецьким, О. Кальманом, С. Лебедевим, В. Пирожковим, В. Трубниковим, А. Тузовим, І. Туркевич, С. Сибиряковим, А. Степанюком, В. Шакуном та іншими авторами-дослідниками в галузі кримінології й кримінально-виконавчого права. Проте сьогодні існують не тільки значні особливості й відмінності кримінальної та "тюремної" субкультур від раніше існуючих, а й особливості в їх застосуванні.

Необхідно акцентувати нашу увагу на особливостях правил поведінки, традицій, ритуалів, жестів та знакової символіки окремих категорій злочинців і засуджених. У межах однієї статті неможливо надати повну характеристику змінам, які відбуваються, однак варто назвати декілька важливих особливостей сучасної кримінальної та "тюремної" субкультур.

В епоху становлення організованої злочинності існувало чотири основних типи учасників злочинної діяльності, а саме: лідер, "наглядач" (другий за ієрархією після лідера), бригадир і ланковий, рядові члени групи. Зокрема, лідер повинен бути не тільки авторитарним, жорстким тощо, а й мати певний "тюремний" досвід і, як правило, не один. Неможливо було "коронувати" злодія, якщо він не відбув значний термін у місцях позбавлення волі, не зарекомендував себе вкрай негативно. До того ж, "злодій у законі" не мав ні власної сім'ї, ні маєтків, ні великих статків. Сьогодні порт-

рет лідера кардинально змінився. Успішний лідер – це особа, яка відрізняється виключною силою характеру й харизмою. Враховуючи, як змінилася організована злочинна діяльність, він повинен мати набір організаційних і особистісних якостей, на кшталт якостей успішного політика чи бізнесмена, які допомагали б керувати злочинними об'єднаннями. Для "коронування" вже не потрібно проходити довгий тернистий шлях перебування в місцях позбавлення волі, не обов'язково наносити спеціальне татування тощо. Нинішній лідер зламав багато стереотипів як успішна, фінансово незалежна людина, яка є авторитетною та, навіть, на перший погляд, з незаплямованою репутацією.

До недавніх часів членам злочинних організацій категорично заборонялася будь-яка співпраця з органами влади, в тому числі й з правоохоронцями. Сьогодні без зв'язків з представниками влади уявити злочинні об'єднання неможливо. Підтвердженням цього є неодноразові заяви Президента України, Уряду, інших високопосадовців, міжнародної спільноти, науковців і громадськості про необхідність протидії корупції в Україні, яка, на жаль, супроводжує усі суспільні процеси.

Все менш поширеними є колишні жаргонні вислови, наприклад, "кукушка покликкала", "дуло заліпити", "байку тиснути", "по мірці жарити", "буровити" тощо. Відходять у минуле татування, які були притаманні табірній системі 50–90-х рр. ХХ ст. Нова епоха диктує нові правила, нехтувати вивченням яких значить звести нанівець діяльність із запобігання кримінальному професіоналізму та рецидивній злочинності, адже, як слушно зазначає С. Лебедев, саме злочинні традиції й звичаї є передумовою відновлення кримінального професіоналізму [6, с. 34].

Поряд з новими відроджуються вже існуючі правила поведінки, традиції, ритуали та знакова символіка. Наприклад, популярними стають ритуали та знакова символіка, що була притаманна фашистському режиму (малюнки, що пропагують жорстокість і насильство, свастика, факельні ходи тощо).

Особливо помітними є негативні зміни, що спостерігаються в місцях позбавлення волі. На це є суттєві причини. Як зазначають Ю. Антонян, В. Верещагин та Г. Калманов, на кінець 80-х рр. ХХ ст. значно збільшилась кількість осіб, які відбували покарання в місцях позбавлення волі. Водночас почалося інтенсивне відродження "тюремних" правил поведінки, традицій, ритуалів та знакової символіки з вкрапленням нових атрибутів. Тобто в тюремному світі відродилися закони злочинного середовища, такі як "віра в групове братерство", культ насильства, "влада над багатіями і влада багатіїв" тощо [2, с. 73–74]. У подальшому, за років незалежності, були суттєво поповнені лави "авторитетів", що пов'язано

з десоціалізацією суспільства в часи відродження державності [8]. До речі, такі закономірності виявилися не тільки в українського суспільства, а й у інших республік колишнього СРСР [1].

Нововідродження правил поведінки, традицій, ритуалів і знакової символіки в місцях позбавлення волі можна пояснити також суттєвими помилками в системі функціонування виправних установ. На кінець 1990-х – початок 2000-х рр. було частково втрачено управління й контроль за спецконтингентом, що також сприяло відродженню “тюремної” субкультури. Особливо треба звернути увагу на зміну якісного складу засуджених, який відрізняється корисливим та корисливо-насильницьким спрямуванням, що супроводжується злочинами, пов’язаними з наркотичною діяльністю (збереження, збут, вживання наркотичних засобів, їх аналогів чи прекурсорів). У період перебування в УВП вони отримували прями вказівки від “авторитетів” відродити якомога швидше “тюремні” традиції і звичаї та “злодійські порядки” [5, с. 6]. Нараз, протягом зазначеного часу й до сьогодні можна спостерігати консолідацію злочинного елемента в місцях позбавлення волі. На це вказує аналіз оперативної обстановки у виправних колоніях та слідчих ізоляторах.

Передача традицій, звичаїв та інших проявів не може проходити без їх носіїв – професійних злочинців. Саме тому основними заповідями “злодіїв у законі” є пропаганда кримінальної та “тюремної” субкультур, за лучення до злочинних угруповань якомога більше членів. Саме тому запобігання поширенню кримінальної та “тюремної” субкультур є одним з головних завдань боротьби зі злочинністю. Така боротьба повинна здійснюватись за допомогою законодавчих, економічних, ідеологічних та соціальних заходів.

Висновки. Нами встановлено, що кримінальна та “тюремна” субкультури мають давню історію, але за сучасних умов вони не тільки трансформувались, а й набули нових якостей і особливостей, що виявляються у професійній та організованій злочинності.

Незважаючи на позитивні зміни, що відбуваються в суспільстві, ступінь “живучості” кримінальної та “тюремної” субкультур виявилась досить високою. Це відбувається під впливом декількох факторів, але основними

є підтримка організованих злочинних угруповань і стабільність існування злочинного середовища. Саме стабільно існуюче середовище злочинного світу спроможне зміцнити й поширити вплив кримінальної та “тюремної” субкультур, підвищити її життєдіяльність. Як відомо, безперешкодний вплив субкультур на культуру суспільства може призвести до деградації останнього, криміналізації та зростання злочинності. Враховуючи зазначене, можна констатувати, що запобігання поширенню кримінальної та “тюремної” субкультур є одним з головних завдань боротьби зі злочинністю.

Список використаної літератури

1. Анисимков В. М. Россия в зеркале уголовных традиций тюрьмы / В. М. Анисимков. – Санкт-Петербург : ЮрУП, 2003. – 344 с.
2. Антонян Ю. М. Тюремная субкультура и нейтрализация ее негативных проявлений / Ю. М. Антонян, В. А. Верещагин, Г. Б. Калманов // Государство и право. – 1996. – № 10. – С. 72–76.
3. Бабаев М. М. Духовная культура и преступность / М. М. Бабаев // Влияние социальных условий на преступность : сб. науч. трудов / М. М. Бабаев. – Москва : Юрид. лит., 1982. – 344 с.
4. Денисов С. Ф. Сучасні проблеми молодіжної злочинності / С. Ф. Денисов // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; відп. за вип. В. О. Туляков. – Одеса : Юрид. літ., 2010. – Вип. 55. – С. 602–607.
5. Денисова Т. А. Молюся за вас щоденно / Т. А. Денисова. – Донецьк : Донецький Меморіал, 2005. – 20 с.
6. Лебедев С. Я. Антиобщественные традиции, обычаи и их влияние на преступность : монография / С. Я. Лебедев. – Омск : Омская ВШ МВД СССР, 1989. – 72 с.
7. Пирожков В. Ф. Законы преступного мира молодежи (криминальная субкультура) / В. Ф. Пирожков. – Тверь : КОНТО, 1994. – 218 с.
8. Пугач В. О. Кримінальна субкультура та поширення її в Україні / В. О. Пугач, О. В. Непочатова // Вісті Кримінологічної асоціації України : альманах. – 2004. – Вип. 1. – С. 144–148.

Стаття надійшла до редакції 18.08.2014.

Крикушенко А. Г. Изучение современной криминальной и “тюремной” субкультур продиктовано временем

В статье проанализированы современные тенденции возрождения уголовной и “тюремной” субкультур. Определены особенности современной субкультуры. Рассмотрены средства популяризации субкультур в среде профессиональных преступников и в местах лишения свободы.

Ключевые слова: криминальная субкультура, “тюремная” субкультура, преступление, осужденный.

Krikushenko A. Study of Modern Crime and "Prison" Subcultures Due to the Time

The paper analyzes the current trends of revival of criminal and prison subcultures. The problem of deviant behavior is one of the most critical and prospective studies in the sciences of society and the individual. Attention is drawn to the fact that in modern conditions criminal "authorities" are intensive propaganda planting in the community of their own order. As a result of this criminal subculture become commonplace not only in the criminal world, but also in the community. Increasingly, citizens use slang, songs glorifying the prison romance, applied matching tattoos. Established that the frequent incidents of excessive cruelty, violence, intimidation.

The emergence of subcultures is always conditioned by a complex set of social and historical reasons, the leading of which serves a social aspect. Allocation of the total weight of a particular group of people with special interests and needs, specific social roles leads to the development of a specific culture, serving their spiritual and aesthetic, intellectual questions. Thus, the "prison" subculture becomes a kind of value the periphery of the criminal subculture of society and thus working on the completion of the criminal population.

It was stated that the stability of the existence of the criminal environment, fueled by continuity of its traditions, is one of the factors of continuous development and enrichment of its subculture. Stability of the existing underworld subculture, attaching new generations to their "values", expands and strengthens the conditions of her life. With unobstructed exposure to the subculture of the underworld on the culture of a society is degrading and criminalization of society, an increase in crime. That is why opposition to the revival and spread of crime and "prison" subcultures should be one of the main objectives of the fight against crime.

Key words: criminal subculture, "prison" subculture, crime, convict.